

Strateegia „Eesti 2035“ suurim väärtus on tema koostamise protsess

Riigikogu Toimetiste vestlusringis 14. oktoobril olid Jaak Valge (EKRE), Riina Sikkut (SDE), Helir-Valdor Seeder (Isamaa) ja Erki Savisaar (Keskerakond)¹. Diskuteeriti strateegia „Eesti 2035“ teemal. Vestlusringi juhatas Tiina Kaalep.

TIINA KAALEP: Riigikogu Toimetiste seekordne number on pühendatud strateegiale „Eesti 2035“. Toimetis on tellinud strateegia erinevaid aspekte puudutavaid artikleid, uurimuste kokkuvõtteid ja ülevaateid. Tänapäevase poliitika vestlusring on mõeldud ajakirja fookustemat sisse juhatama ja arutlema selle üle, milline dokument strateegia „Eesti 2035“ õigupoolest on.

Ja alustuseks küsimus teile kõigile: mis on selle dokumendi kõige olulisem idee teie jaoks?

JAAK VALGE: Meie vaadetest on sees kaks tähtsat asja. Seal on sõnastatud ühe olulise eesmärgina, et Eestis eesti keelt emakeelena kõnelevate inimeste arv ei peaks langema. See on väga oluline ja see

sinna meie ettepanekul ka sõnastati. Nii et kui me räägime sellest, et Eesti inimeste arvukus peaks kasvama ja me teame, et seda saab teha ka migratsiooniga, siis meie selle poolt ei ole. Migratsioon loomulikult peab toimuma, see on selge, aga sissetulevate inimeste hulk ei tohi olla nii suur, et eestlaste kui põlisrahvuse esindajate osakaal kohapeal vähemusse jääb.

Teine suur asi, mis meie ettepanekul sinna sisse on läinud, puudutab kaasamist. Sidusa ühiskonna toimimiseks Eestis ja kodanike kaasamiseks otsuste tegemisse on vajalik rahvaalgatuste ja rahvahääletuste hõlbustamine. Ja see on meie ettepanekul nüüd strateegias kahes kohas sees.

TIINA KAALEP: Aga rahvaalgatuse võimalus on meil ju kogu aeg olemas olnud.

JAAK VALGE: Vaat see on see, kuidas me seda defineerime. Rahvaalgatuse mõiste on meil olnud natukene ära kaaperdatud. Rahvaalgatus praeguses mõistes või nii nagu juristid sellest aru saavad, on tegelikult petitsiooniõigus. See on nagu heale tsaarile kirjutada üks palvekiri, mida võib arvestada, aga võib ka mitte. Rahvaalgatus Eesti traditsioonilises

¹ Reformierakonna esindajal ei olnud võimalik osaleda.

mõistes tähendab ikkagi seda, et teataval hulgal kodanikel on õigus esile kutsuda rahvahääletusi, mille tulemusena sünnivad siduvad poliitilised otsused.

RIINA SIKKUT: Minu meelest ei ole selle dokumendi väärtus konkreetses indikaatoris või käsitletud teemas, vaid selles, kuidas see peaks ühiskondliku kokkuleppena Eesti tulevikku suunama.

TIINA KAALEP: Kas see võiks olla Eesti ühiskondliku kokkuleppe raamdokument?

RIINA SIKKUT: Arvestades, kui lai on kaasamise ring olnud, näiteks ka maapiirkondade raamatukogudes ...

TIINA KAALEP: ... 14 000 inimest.

RIINA SIKKUT: Kõik nad said, öelda, mis on nende jaoks tähtis ja mida nad väärtuslikuks peavad. Selline kaasamine on Eesti jaoks ikkagi harukordne. Ja teine on taotlus olla erakondadeülene,

Tiina Kaalep

Foto: Erik Peinar

kasvõi rahvastiku teemal või keeleõppe küsimustes. Need on Eesti tuleviku jaoks kahtlemata sõlmteemad ja on siin nii probleemide kui ka arenguvajaduste osas lahti seletatud ja struktureeritud.

Agas ma tooksin välja ka selle, et kui arengukavade maastik on seni olnud väga

isetekkeline, hästi kirju ja dokumendid olid erineva tugevusega, erinevaks perioodiks ja erineva detailsusastmega koostatud, siis nüüd see katusdokument aastani 2035 tuleb palju ühtlasem.

Eesti 2035 koostamise käigus on maailmas toimuvatest muutustest ja suurtest trendidest, Eesti elu murekohtadest ja kaasamise käigus kogutud mõtetest filtreeritud välja strateegilised sihid ja vajalikud muutused valdkondadeülelset ehk ei ole me jaoks harjumuspärast „ministeeriumite“ jaotust. Seni on paljusid valdkondi juhtinud poliitika põhialused, mis on väärtuspõhised. Eesti 2035 haare ei ole sama lai kui poliitika põhialustel. Mina arvan, et seda [arengukavade] maastikku tuleks kindlasti korrastada ning ka tegevuste ja rahaga paremini siduda, on see siis metsanduses, hariduses või kultuuri valdkonnas. Aga kiiresti tegemise käigus millegi ära kaotamise oht on meil olemas.

TIINA KAALEP: Miks kiiresti tehes, seda on kaks aastat küpsetatud?

RIINA SIKKUT: Täpselt, kaks aastat on küpsetatud, aga see ei ole olnud Riigikogu kook. Nüüd see justkui peaks olema Riigikogu oma ...

TIINA KAALEP: Mitte ainult, lisad on ju valitsuse teema.

RIINA SIKKUT: Siiski, see anti Riigikogule üle valmisdokumendina, ilma et oleksime saanud kaasa rääkida ülesande püstituse osas. Ma ei ütle, et see on vale või halb, aga see on midagi, mida me peame meeles pidama, kui meie Riigikogu liikmetena arutame, kuidas edasi minna. Tegelikult on see meie teadlik otsus, kuidas strateegilise planeerimisega edasi minna: kas me nüüd usaldame, et Riigikogu roll Eesti strateegilise arengu juures jääb samaks või siis muutub, kas kahaneb või suureneb. Kui me vaatame presidendi sõnumit käesoleva istungjärgu avakõnes, siis peaks just Riigikogu pikemalt tulevikku vaatama, et Eesti sihte seada.

TIINA KAALEP: Riigikogu suures saalis oli selle dokumendi üleandmisel üsnagi

Tulevikutsenaariumi arutelul oli ka üks väike tuleviku tegija.

Foto: Erik Peinar

ärritunud atmosfäär. Mis võis olla selle põhjuseks?

RIINA SIKKUT: Ärritus ei olnud üldse seotud dokumendi ega selle sisuga, lihtsalt protseduuriga – miks peaminister ei soovinud vastata küsimustele, kas sellel oli mingi põhjus. Ma üldse ei loeks sellest midagi tugevamat välja.

TIINA KAALEP: Helir-Valdor Seeder: sama küsimus, mis selle strateegia kõige olulisem sõnum on?

HELIR-VALDOR SEEDER: Mina ei oska selle dokumendi tähtsust üle hinnata. Ma ei taha sellega ka väljendada seda, et sellist dokumenti ei oleks üldse vaja, kindlasti ongi vaja. Ma lugesin selle kaks korda läbi ja ma ei oska midagi esile tuua (nii nagu Jaak siin tõi esile üks või kaks detaili); see on kõikehaarav dokument, mis valdkondades jääb suhteliselt üldsõnaliseks. Mõned asjad on seal toodud välja ka numbriliselt ...

TIINA KAALEP: Lausa väga palju asju.

HELIR-VALDOR SEEDER: Ikkagi, kui ma lisad kõrvale jätan. Ka 2035 osas on mõned asjad toodud lausa protsendiliselt

välja, aga üldiselt on ta väga üldsõnaline. Minu jaoks on sel dokumendil kaks väärtust: esiteks see, et maailm ongi järjest rohkem avatud ja integreeritud ning ka dokumendid peavad olema integreeritud. Kui me teeme kitsaid valdkondlikke arengukavasid, nägemata, mis laiemalt Eestis või maailmas toimub, siis need ei ole realistlikud ega hakka toimima. Peab nägema kogu taustsüsteemi ja minu arust see strateegiline arengudokument peakski olema selline, mis näeb tervikut ja mul on tunne, et seda on siin püütud taotluslikult saavutada. Mulle tundub, et teatud osas ongi saavutatud. Seal on vaadatud kõiki valdkondi, samuti väljaspool Eestit toimuvaid arenguprotsesse. Eeldatud, et see, mis on viimastel aastatel toimunud – rahvusvaheliste organisatsioonide tähenduse ja osakaalu vähenemine – seaks liikmesriigid uue olukorra ette nii välis- kui julgeolekupoliitika loomisel ja ka majanduses tekiks potentsiaalne oht proteksionismi kasvule riikides jne. Dokument vaatab laiemalt ja terviklikult kogu arengut, mis mõjutab ka Eestit ning see on minu arvates väärtus.

Erki Savisaar (Keskerakond)

Foto: Erik Peinar

Ja teiseks see, et oleks ka tasakaal erinevate valdkondade ja prioriteetide vahel. Kui me räägime eesti keelest ja rahvastikust, siis see sõltub väga paljudest asjaoludest väljaspool Eestit. See on seotud migratsioonipoliitikaga, kõrghariduse ja teaduse tegemise poliitikaga, peaaegu kõigega. Lisaks sellele, et dokument on kõikehaarav, on sel olemas ka tasakaal erinevate valdkondade vahel ja mulle tundub, et vähemalt rahuldaval tasemel on see õnnestunud.

Kaasamisprotsessi puhul olen nõus, et suur väärtus on see, et inimesed mõtlevad. Aga mina väga suurt tähendust sellele dokumendile praktilise reguleeriva õigusaktina tõepoolest ei omista. Paraku 15 aastaga muutub maailm tundmatuseni. Mõtleme täna 15 aastat tagasi – kes oleks suutnud neid protsesse ette näha, mis

on toimunud Euroopa Liidu tasemel või ka meie riigi sees, rääkimata erinevatest majanduskriisidest, mis on kapitaalselt mõjutanud küll riigieelarve baasseaduste või riigieelarve koostamise põhimõtteid, kõiki muid asju, mida siin aeg-ajalt on mõeldud isegi põhiseaduse tasemel ära fikseerida. Väga hea, et me ei ole seda teinud, muidu me oleks väga jäigalt kinni regulatsioonides. Nii et see on ikka arenduslik ja ettevaatav dokument, mitte regulatiivne dokument. Eesti 2035 on filosoofiline, ettevaatav strateegiline dokument ja seda ülesannet ta minu meelest ka täidab.

TIINA KAALEP: Mind üllatas tegelikult selle strateegia elluviimise kava, mis näeb ette igal aastal kalendaarselt, millal ja kuidas sidustatakse muid planeerivaid dokumente 2035ga. Välja on töötatud

esialgne kalendaarium, kuidas mitte kaotada suurt pilti, mida 2035 ette näeb. Et kogu aeg meeles hoida ja vaadata, et nii riigieelarvestrateegia kui ka muud arengukavad oleksid strateegiaga seotud.

ERKI SAVISAAR: Üldiselt selline suure pildiga dokument peab igal juhul olema. Strateegiliste dokumentide suurim puudus on see, et nad jäävad riulile seisma ja nendega heal juhul tegeldaks uuesti siis, kui tähtaeg läbi saab. Ma arvan, et need dokumendid võiksid olla pidevas muutuses, mitte et neid iga aasta läbi võtta, aga mingisuguse sammuga, nt viie aasta tagant – mis on läinud selle plaani järgi, mis on muutunud ning esitada uued eesmärgid. Üldiselt see visioon, kuhu minna, et Eesti oleks ühtsem, sidusam, tervem ja rikkam – need on minu meelest väga õiged eesmärgid. Ma arvan, et siin erakondade vahel mingisugust vaidlust ei ole. See ongi eesmärk, kuhu me kõik ju püüdleme. Jääb loota, et me leiame ka tegevuskava, kuidas nende eesmärkideni jõuda.

TIINA KAALEP: Miks mitte, siin ju mainiti võimalust selleks, et see oleks erakondadeülene dokument.

JAAK VALGE: Eks ta ju kajastab sellise esindusdemokraatia poliitika vektoreid, kus kõik erakonnad on olnud arvamuskorje käigus ka üks osa kõigest 17 000st. Hea kolleegi Riina poolt positiivselt hinnatud 17 000 inimest – see põhimõtteliselt tundub suur arv, aga küsimus on selles, kuidas seda käsitleda. Vaadake, kui Nõukogude Liidu 1977. aasta konstitutsiooni koostati, siis töökollektiividest tuli kindlasti märksa rohkem inimesi kokku kui meie raamatukogude 14 000. Konstitutsiooni koostajad võtsid arvesse neid arvamusi, mis nendele meeldisid ja teised lihtsalt lükkasid tagasi.

Tulime [EKRE – *toim*] protsessi juba siis, kui protsess käis ja meil ei olnud väga võimalust seda muuta. Meie arvates oleks olnud õigem nende sõlmküsimuste kohta siiski teha esindusliku valimiga uuringuid.

Kas me oleme valmis 2050. aastal kliimanetraalsuseks? Siin on sõnastatud

mõned väga idealistlikud eesmärgid, näiteks tervena elatud aastad – mis on natukene utoopiline. Praegu meil tervena elatud aastate arv on isegi stagneerunud ja ei ole alust arvata, et tavalise poliitikaga ta nii kõrgele tõuseks kui strateegias on sõnastatud. Oleks tulnud inimeste käest küsida, et kui me soovime nii sedavõrd kõrget tervena elatud aastate arvu, kas oleme nõus ka mööndusi tegema, nt alkoholipiiranguid ja muud sarnast. Arvamusküsitlusi tegelikult ei ole

*See visioon, kuhu minna,
et Eesti oleks ühtsem,
sidusam, tervem ja
rikkam – need on minu
meelest väga õiged
eesmärgid.*

ERKI SAVISAAR

tehtud sõlmküsimuste kohta. Kaasamine on minu meelest siin natuke nagu võltsdemokraatia.

RIINA SIKKUT: Ega 14 000 inimese käest ei küsitud heakskiitu strateegiale. Küsiti, mis nende jaoks oluline on – kas näiteks looduskeskkond või kui palju sotsiaalseid väärtusi hinnatakse. Viis prioriteeti tulevadki selle pealt, et mida inimesed oluliseks peavad. Kuidas seda saavutada, kas tõhus on näiteks piirata alkoholi müüki või teha muud – neid valdkondlikke uuringuid peab tegema näiteks sotsiaalministeerium, et oma tegevusi planeerida.

HELIR-VALDOR SEEDER: Jättes selle konkreetse näite alkoholitarbimisega kõrvale, saan aru, et see vaidlus on olemuslik. Jaak soovib, et sisend oleks

nii-õelda rohujuure tasemel – küsitlused, rahva arvamused välja selgitatud.

TIINA KAALEP: Jaak Valge oletus on see, et on toimunud toimetamine, väljajätt, aga me ei tea, kas on toimunud või ei.

HELIR-VALDOR SEEDER: Dokumendi koostajad on lähtunud esindusdemokraatia mehhanismist, aga sina soovid seda otse- ehk rahvademokraatia mehhanismi rohkem.

JAAK VALGE: See on rahva arvamuse teadasaamine.

RIINA SIKKUT: Riigikantselei inimesed käisid meil fraktsioonis ja usun, et ju nad käisid kõikides fraktsioonides. Rääkisid, keda on kaasatud ja mida inimestelt küsiti. Need küsimused ei olnud sellise detail-

Väärtusküsimuste puhul ei ole poliitikud üldiselt targemad kui enamik kodanikke.

JAAK VALGE

susastmega, nagu sa ette kujutad. Pigem väärtused: kas te tähtsustate turvalisust, looduskeskkonda; hinnake 10-palli skaalal

...

JAAK VALGE: Mina tsiteerin strateegia koostajaid. Minu sellekohasele kriitikalte vastasid nad niimoodi, et oli küll üleriigiline küsitlus, milles osales ligi 14 000 inimest. Küsimustikule vastajaid oli pea kõikides vanusegruppides, esindatud olid kõik maakonnad. Aga see ei tähenda, et see oleks olnud esinduslik valim. Üks asi on esindusliku valimiga tehtud küsitlus, kus me saame teada, mida eelistatakse ühes või teises vanusegrupis, kui suures proportsioonis midagi eelistatakse

ning teine on lihtsalt lausuline, paljude inimeste küsitlus, kes Eesti keskmist ei esinda. Need on lihtsalt kaks eri asja.

ERKI SAVISAAR: Ega see dokument ei pretendeeri sotsioloogilisele uurimusele. See on visioonidokument, kuhu on juurde võetud natukene tunnetust rahva hulgast.

HELIR-VALDOR SEEDER: Mina ei räägi rakendatavatest meetmetest, mis on ka väga oluline. Kui me sellest arengustrateegiast räägime, kuidas seda ellu viia – ma toon ühe näite, et ega siin terviklikku süsteemi täna ei ole. Lihtsalt markeerin ühte valdkonda, millega eile natukene tegelesin. Meil on strateegia 2035, oletame, et see saab heakskiidu. Siis on olemas ühes valdkonnas PÕKA ehk põllumajanduse-kalanduse arengukava aastani 2030, millel otsest vajadust ei ole ei riigisisesele ega ei tule sinna ka Euroopa Liidu rahalisi vahendeid, aga selle oleme ise tekitanud ametkondlikult sinna vahele, juhin tähelepanu, et aastani 2030. Siis tuleb praegu kehtiv MAK ehk maaelu arengukava ehk siis tulevikus majandusstrateegia, mis on mõeldud Euroopa Liidu finantsperioodi seitsmeaastase plaanina, mis on kohustuslik ja mille peab Euroopa Komisjon igale liikmesriigile heaks kiitma. See tuleb PÕKA juurde, kõrvale või alla, kuhu iganes. Siis tuleb nelja-aastane riigieelarve strateegia plaan ja siis tuleb iga-aastane riigieelarve. Ma küsin, kus see süsteemsus on? Ega väga olegi.

TIINA KAALEP: Me ju eeldame kodanikena, et nad on kõik seotud.

HELIR-VALDOR SEEDER: Mingil määral ongi, aga kõik on erinevate suunitlusega. Mõned tulevad Euroopa Liidu rahade kasutamise vajadusest, mis on kohustuslikud ja millel on oma loogika sees. Aga kõik on erinevate aegade ja sisuliste eesmärkidega. Minu arvates siin ei ole terviklikku lähenemist, siin ei ole süsteemset lähenemist ülemäära palju.

ERKI SAVISAAR: Kahjuks ma olen Heliriga nõus. Olen metsanduse arengukavaga pidanud tegelema ja see vaidlus on omadega metsas. Ei nähta metsast välja

Jaak Valge (EKRE)

Foto: Erik Peinar

ega metsa väljastpoolt, rääkimata suurest pildist. Mingisugune dokument peaks selle suure pildi kokku panema, mis oleks ülejäänutele sisendiks ja mis arvestaks nendega tulevikus.

Teistpidi on küsimus selles, kas me sellise dokumendiga püüame arengut suunata või püüame reageerida sellele, mida ühiskond arvab. Mingisugune suunamise ja teavitamise funktsioon võiks olla. Me ei saa teha ainult seda, mida rahvas kuskil arvab.

JAAK VALGE: Ma olen põhimõtteliselt nõus sellega, et loomulikult nendes dokumentides peab olema avangardistlikku sihiseadet. Nende dokumentide koostamisel ei saa poliitikud olla avaliku arvamuse järelkäru, aga ilmselgelt on teatavaid väärtusküsimusi, mille lahendus

on [kaldu] ühele või teisele poole. Kas me eelistame Euroopa Liidu föderaliseerumist või mitte? Dokumentis oli esialgu selline sõnastus, et me eelistame Euroopa Liidu föderaliseerumist, aga meie ettepaneku kohaselt sõnastust pisut pehmendati.

Väärtusküsimuste puhul ei ole poliitikud üldiselt targemad kui kodanike enamus. Taoliste strateegiate väärtused ei tohi põhimõtteliselt oluliselt erineda kodanikena tunnetatutest. Vastasel korral jääb strateegia paberile, seda ei viida ellu. See peab tagasi kajama või kõlama kodanikkonna seas. Kodanikud peavad selle omaks võtma.

TIINA KAALEP: Mu taju on teie mõtete pealt, et see võiks olla just selline dokument. „Eesti 2035“ esindab

olulistest väärtusküsimus enam-vähem kodanikkonna arvamust.

RIINA SIKKUT: Ma unustasin esimese küsimuse juures lisada, et mind hämmastas, kui hästi on strateegia põhiseadusega kooskõlla viidud ja kokku kõlama pandud. See, mis puudutab eesti keelt ja kultuuri, mis puudutab õigusriiki. Tavaliselt hakkavad meil arengukavad kuidagi tühjast kohast või õhust peale, siin on tegelikult ring täis tehtud. Alustatakse põhiseadusest ja siis on sealt laiendatud ja mindud edasi detailsemate teemade juurde, mille puhul minu meelest ei ole konfliktseid väärtusküsimusi sisse toodud või lahendatud.

Mulle väga meeldib Erki mõte, et mis juhtub, kui küsida inimestelt, kas nad tahavad, et nende töö väga palju muutuks. Tuleb teile siin praeguse asemele digitaalne tööpink, inimene vastaks, et tal on praegune selgeks õpitud, ei ole vaja. Tema enda tervise huvides oleks digitaalne pink, kus on vähem mehaanilist jõudu vaja, parem. Aga ta ei taha õppida ja kardab muutust. Kas me peaks seda (Jaagu sõnul) arvestama ja riik ei tohiks tööstuse digitaliseerimist tagant tõugata? Tegelikult peaks ambitsioon olema suurem ja tulevikku näitama.

JAAK VALGE: Ma ei vastanda, ta peab olema nii ühte kui teist.

TIINA KAALEP: Probleemseks võib kujuneda selle strateegia vastuvõtmisel just nimelt mõõdikute utoopilisus. Need numbrid, mis on lisades toodud, kas teil on selle kohta kommentaare? Näiteks on prognoositud väga suur oodatava eluea kasv. Ja mis mind üllatama pani – doktori-kraadiga inimeste osakaal 25–64 aastaste inimeste seas – oodatav tõus on, ma ütleksin, pöörane.

HELIR-VALDOR SEEDER: Mina olen nõus, minu arvates on ka mõned asjad esitatud väga jõuliselt. Võib ju sellesse dokumenti suhtuda nii, et eesmärgid ja ideaalid peavadki olema väga kõrged, et kui me kätte ei saa, iseenesest ei ole suur õnnetus. Eesmärk on püstitatud ja selles suunas tuleb liituda.

Aga kaks asja. Esiteks, mõõdikud on kohati sellised, mille puhul on praegu väga raske uskuda, et me need saavutame. Teiseks, selles tekstis on väga palju ilusat juttu. Ideaalset ilusat juttu – ühiskonna siduse alus on ühtne Eesti identiteet, mis põhineb põhiseaduslike väärtuste jagamisel, ühtekuuluvustundel ja jagatud kultuuriruumil, enese teadlikul määratlemisel Eesti ühiskonna liikmena ning ühiskonnas kehtivate normide ja seaduste austamisel jne, siin on pikalt räägitud, kuidas segregatsioon kaob meil ära.

Ma mõtlen nüüd arengule, mis on toimunud 30 aasta jooksul. Tunnistagem ausalt, et me ei ole 30 aasta jooksul, kus on terve uus põlvkond peale kasvanud, suutnud lahendada suurel määral ei haridusküsimusi ega ka poliitilist segregatsiooni küsimust selles mõttes, et venekeelne elanikkond hääletab mitte maailmavaateliselt, vaid selgelt keele ehk rahvuslikul printsiibil.

TIINA KAALEP: Aga halvemaks ei ole ju ka läinud?

JAAK VALGE: Kohati ka halvemaks, ma julgen öelda. 1990. aastate keskel oli venekeelset elanikkonnal teatud ulatuses valmisolek nii-öelda riigikeelsele õppele või eestikeelsele õppele üleminekuks suurem, kui seda on praegu. Et järgmise 15 aastaga me astume niisuguse jõulise sammuga edasi, mina sellesse ausalt öelda ei usu, vaadates trende ka väljaspool, mis toimub laias Euroopas. Aga küsimus ei ole minu usus, ma lihtsalt tahtsin sellele küsimusele kommentaarina öelda, et mulle mitmed asjad tunduvad natukene teoreetilised, aga väga ilusad ja õiged ning ega see ei ole vale. Väga ilus ja õige, aga nad ei ole kättesaadavad realistlikult selles ajaraamistikus.

ERKI SAVISAAR: Olen nõus, et eesmärk peab ambitsioonikas olema, sest kui seame nõrgad eesmärgid, siis see ei motiveeri, mingisugusel hetkel hüppame sealt üle. Siis me ei mõtlegi selle peale, kuidas võiks jõuda eesmärgini. Ma hariduse vaidlusesse väga ei süveneks. Sellega on

hakatud tegelema viimasel neljal aastal, aga need varasemad 26 aastat tegelikult ei tegeletud sellega, vaid keskenduti vastandumisele. Kui me nüüd need järgmised 15 aastat suudame keskenduda sellele, et muutuda sidusamaks ja integreerida, siis ma isegi ei näe probleemi, me võime jõuda selle eesmärgini.

Doktorikraadid on muidugi tore mõõdik. Minule meeldiks, kui doktoritööd oleksid eesti keeles, mitte inglise keeles, aga see on tehniline detail. See on väga oluline keele arengule.

Ma ei välistaks, et doktorikraade võib nii palju tulla, sest teaduskraadide saamine on läinud oluliselt lihtsamaks kui see oli 15 või 20 aastat tagasi. Praegu enamik lõpetavad magistritasemel, mõningatel erialadel bakalaureust ei antagi, antakse vaid magistrikraad. Nii et viie aastaga oled magister ja siis mõtled, kas lähed tööle või õpid natuke veel ja oled doktor. Kui inimene tahab õppida, siis ta teeb selle kraadi ära.

TIINA KAALEP: Pigem on küsimus selles, kas Eesti tööjõuturg on valmis doktorikraadiga inimeste rakendamiseks?

ERKI SAVISAAR: Ma arvan, et valmisolek on olemas, probleem on rahastamismudelis, mille üle me tõenäoliselt kunagi vaidleme – kuidas magistri- ja doktoritõpet peaks rahastama. Ma arvan, et erasektori panus peaks siin olema märksa suurem ja tulevased magistrid ja doktorid peaksid töötama ettevõtete juures, aitama ettevõtetel välja töötada uusi innovaatilisi lahendusi või lahendada nende ärilisi probleeme. Kui me vaatame, kui palju meil ettevõtetesse seda uut teadmist on vaja, arvestades kas või rohepöörde temaatikat, siis ma arvan, et vajadus sellise hulga tarkade inimeste järele on Eestis kindlasti olemas. Küsimus on selles, kas me suudame need inimesed leida omade, eestlaste hulgast, või nad lihtsalt tulevad meile sisse.

JAAK VALGE: Siin on olnud üks meie oluline ettepanek, mida on strateegias arvesse võetud. Eesti haridussüsteem

peaks töötama Eesti ühiskonna huvides. Mitte üleharitute osakaal ei ole ühiskonnas kõrge, vaid möödaharitute oma. Me harime neid inimesi, kelle jaoks meil tööturul ei ole kohta, kelle oskused ettevõtjate arvamuse järgi ei vasta nende vajadustele. Need on üleeuroopalised uuringud ja Eestis möödaharimise osakaal üks kõige suuremaid. Taoliste mõõdikute seadmine nagu doktorite osakaal, on natukene kaheldav. Erki juba tõi väga hästi välja selle, et see võib tegelikult tähendada, et me devalveerime haridustaset. Kui plaanitakse minna üle üldisele keskharidusele või üldisele doktorikraadi saamisele, siis mul on alati see küsimus, et kas need inimesed, kes seda planeerivad, näevad ette Eesti inimeste vaimse võimekuse tormilist kasvu lähemas tulevikus. Kui seda ette ei nähta, siis on tegelikult küsimus lihtsalt haridustaseme devalveerimises.

Üks oluline asi, mille puhul me tõesti ettepaneku tegime, aga mis jäi arvesse võtmata. Tervena elatud aastate puhul on mõõdik meestel 63 ja naistel 64,5 aastat, see on täiesti selgelt kättesaamatu. Rahvatervise arengukava aastaks 2009–2020 nägi 2020. aastaks ette meestel tervena elatud aastaid 60 ja naistel 65, kuid tegelikult on see näitaja meil stagneerunud või isegi alla läinud natukene. 2018 oli meestel 53 ja naistel 56 tervena elatud aastat. Selleks, et seda eesmärki saavutada, tuleks kasutada väga tugevaid meetmeid, kaasa arvatud minu poolt mainitud alkoholi piirangud.

Aga ma olen eelkõnelejaga nõus, et teinekord peabki selliseid ilusaid eesmärke sõnastama.

ERKI SAVISAAR: Vaimse võimekuse kohta tahaksin öelda, et doktoreid ei ole vähe mitte sellepärast, et eestlaste vaimne võimekus ei küüni doktoritööni, vaid küsimus on motivatsioonis. Miks ma istun ülikoolis doktorikraadi nimel ja mis ma sellega peale hakkkan, kas ma hakkkan saada kuskil kõrgemat palka? Tööhõives meil tegelikult teaduskraade ei väärtustata ja seetõttu ei ole ka motivatsiooni. Kui

me saame neid inimesi rakendada nii, et nad reaalse töö eest saavad korralikku palka, sealhulgas tehes oma doktori- ja magistritööd, siis on motivatsioon kindlasti suurem ja ma näen, et doktorikraadid võivad tulla.

HELIR-VALDUR SEEDER: Jaak, sa ütlesid, et hariduskorraldus ja haridussüsteem peaksid töötama ühiskonna heaks. See on väga lai ja abstraktne, mida tähendab ühiskonna jaoks? Strateegias on käsitletud ka üksikisikut – haridussüsteem peab olema ühelt poolt õpilase teenistuses või õppija jaoks ja teiselt poolt seotud tööturuga. Need võivad olla täiesti vastandlike huvidega asjad, aga ei pruugi olla. Kus sa

Inseneriharidust on vaja Eesti ühiskonnas tõsiselt senisest oluliselt rohkem tähtsustada ja panustada selle tasakaalustamiseks rahvusteadustesse.

HELIR-VALDOR SEEDER

valiku teed? Kui sa annad inimesele tema enda huvidele ja võimetele vastava võimaluse välja areneda, siis ta loob ise võib-olla endale töökohta, see on üks filosoofia. Teine on see, et vaatad mehaaniliselt, milline on majanduse struktuur ja tööjõu vajadus. Kus see tasakaalu piir läheb?

Ma olen ilmselgelt nõus, et me koolitame liiga palju mööda. Eesti on väike – ma näen mitmeid inimesi, kes omandavad noorema keskeani paar erinevat haridust ja siis suunduvad praktilisse tegevusse ning täiendavad ja koolitavad ennast ümber vastavalt sellele vajadusele, et end

ja peret ära elatada. Kas see on õige või vale mehhanism, on tõsine arutelukoht. Ressurssi kulub sellele küll hästi palju.

TIINA KAALEP: Me oleme kogu aeg lähtunud sellest hoiakust, et inimestel on õigus õppida, mida nad soovivad ja riik ei tohi kasutada sundi valikute tegemisel.

HELIR-VALDUR SEEDER: Mina arvan, et riik peab kaudselt ikkagi ühiskonna üldistes huvides protsessi mõjutama. Kust see piir ja tasakaal läheb, on tõsine vaidluste koht.

On kaks asja, mida Eesti ühiskonnas on tõsiselt vaja: inseneriharidust senisest oluliselt rohkem tähtsustada, mõeldes ka tulevikule, sest tulevik on tehnoloogiate arengu päralt, midagi ei ole teha. Teiselt poolt, selle tasakaalustamiseks on vaja panustada rahvusteadustesse.

Need kaks prioriteeti peaksid väga selgelt välja tulema.

Mulle tundub veel, et arvestades praegust Eesti majanduse struktuuri, siis ega Eesti tööjõuturg ei vaja niivõrd arendusinseneri, kui võrd tootmisinseneri. Kui me räägime teadus- ja arendusinnovatsioonist, siis selle jaoks on Eesti tööjõuturul suhteliselt vähe nõudlust, küll aga on tootmisinseneride jaoks.

Teaduspõhist tegevust tehakse ikkagi suuremates ettevõtetes. Meie ettevõtted on väikesed ja keskmised, kus teadust väga ei tehta ning teadmispõhist innovatsiooni on väga vähe ning seetõttu tellimust ja ka ressursi vähe. Erasektor paneb teadus- ja arendustegevusse mingi 0,5 või 0,6 protsenti SKTst. Väga ambitsioonikas eesmärk on jõuda kahe protsendini. Neljakordistada erasektoris! Eesmärk muidugi on õige, aga meie majanduse struktuur ei soosi seda.

ERKI SAVISAAR: Ettevõtetel ei ole jõudu, et ise doktoreid palgata ja see ongi erasektori ja riigi koostöö küsimus.

JAAK VALGE: Ma reageerin Heliri püstitatud filosoofilisele küsimusele üksikisiku ja ühiskonna huvi kohta väga hea meelega. Julgen arvata, et vähemalt pika sihikuga vaadates ei ole need

Helir-Valdor Seeder (Isamaa)

Foto: Erik Peinar

omavahel vastuolus. Toon ühe näite. Kui me võtame mingit humanitaarteadust õppima aastas 100 inimest ja teame, et selle eriala inimesi on Eestil vaja tegelikult 20 – riik ja ülikool siis natuke petavad, sest tegelikult ei ole kohta, kus see kõrgprofessionaalne tööd saaks. See on tegelikult ju ka üksikisikule hea, et riik seda reguleerib.

RIINA SIKKUT: Tõesti, mõned indikaatorid tunduvad väga ambitsioonikad. Näiteks doktorantide arvu kasv on midagi sellist, mida saab raha eest osta. Esiteks, need absoluutarvud ei ole nii utoopilised, korralik stipendiumide süsteem, huvitavad uurimisteemad – eesti keeletehnoloogia või siis Eesti tööstuste jaoks vajalikud teemad. Kui väikeettevõttel endal ei ole võimalik teadus- ja arendustegevusse panustada, saab seda teha doktorant, kes nende jaoks olulist küsimust lahendab. Teiselt poolt, näiteks kui me tahame Eesti inimesi saada prügi sorteerima, see on hoopis keerulisem asi, mida lahendada.

Mina vaataks neid indikaatoreid ka selle pilguga, et mõned asjad on sellised, mida riik seab prioriteediks ja neid on võimalik aastaks 2035 lahendada. Teised on sellised, mis tähendavad inimese jaoks väga suurt käitumise muutust, näiteks erasektori panus teadus- ja arendustegevusse. Riik võib siin naba paigast ponnistada, aga kuidas saada see kahele protsendile, kui erasektor ei ole seda „ära ostnud“. Nad lihtsalt ei ole veendunud selles, et kulutamine teadus- ja arendustegevusele tegelikult ka annab neile Eesti või välisriigis elise. Või et neil on üldse võimalik kapitali kaasata, kulusid ette teha, et pärast tulu suurendada.

TIINA KAALEP: Doktorite kaasamine tähendab ilmselgelt kulude tõusu.

RIINA SIKKUT: Tervena elatud eluaastad on tõesti väga ambitsioonikas eesmärk, aga kui me vaatame, kust tuleb Eesti elanike tervisekaotus, mis meie haigestumised ja surmad põhjustab, siis

Riina Sikkut (SDE)

Foto: Erik Peinar

on see enamasti toitumise ja liikumise küsimus. Me võiksime palju rohkem jala käia, mõistlikku füüsilist koormust endale nädala jooksul ette näha ja tervislikumalt toituda, vähem soola, suhkrut, rasva.

TIINA KAALEP: See on väga ilus mõte, aga protsess on aeglane.

RIINA SIKKUT: Jah, see on väga aeglane protsess. Kui me räägime seda tüüpi dokumendist ja kuidas me filosoofiliselt inimese ja riigi suhet mõtestame, siis hariduse näitel illustreerin seda nii: kui ühes skaala otsas on Marju Lepajõe, kes räägib, et haridus on püha ning igasugune haridus on kasulik, isegi kui see tööturul väljundit ei oma, sest sa oled parem ja targem inimene, sul on kurrulisem aju ning teed targemaid valikuid näiteks toidulauas; siis teises otsas on Jaak Nigul, kes ütleb, et kui tema makstud maksude eest koolitatakse inimesi, siis võiksid need olla inimesed, kes tema ettevõttes tööd suudavad teha.

TIINA KAALEP: Mitte ainult, ta juhib tähelepanu ikkagi täpsele sihtimisele.

JAAK VALGE: Kes ei leia oma omandanud haridusele vastavalt rakendust, need ju isiklikult ka kibestuvad. Me anname ülikoolides nendele ju sellise sõnumi, et olete valmis profid. Aga nii ju ei ole. Ja tulemus tekitab ühiskonnas frustratsiooni!

RIINA SIKKUT: Tasakaal ongi kuskil vahepeal. Tööturu vajadustele tuleb vastata, aga inimesel peab olema võimalik ka vabalt valida. Kui sa ikkagi ei ole insener, vaid muusikaõpetaja, siis sellised valikud võiksid olla ning see tasakaal tuleks kuidagi sõnastada.

Riigi suunavat rolli peab käsitlema sarnaselt – mitte nii, et kui räägime haridusest, siis riik peab suunama, et inimesed ei pettuks, aga tervistkahjustavate valikute puhul ei pea suunama.

See, milline on riik, on ikka mingitest põhimõtetest lähtuv kokkulepe ja see põhimõte võiks olla valdkondadeülene.

Kas see puudutab jäätmekäitlust, kuidas me paneme inimesed prügi sorteerima, kas see on vaba valik või riik võib suunata; milliste instrumentidega ja kui tugevalt?

TIINA KAALEP: Hakates kokku võtma seda keskustelu: ma näen, et on väga head eeldused, et suures saalis tuleb viljakas arutelu ja see dokument võetakse vastu. Millised on teie prognoosid? Meie ajakiri ilmub detsembri alguses ja tundub, et selleks ajaks on strateegia juba n-ö ära menetletud.

HELIR-VALDUR SEEDER: Küllap see dokument võetakse vastu.

ERKI SAVISAAR: Kas mõni arengukava on kunagi vastu võtmata jäänud?

TIINA KAALEP: Meie ajakirja toimetuskolleegiumi üks rahvaesindajast liige prognoosis jaanipäeva paiku, et suur saal ei võta seda arutuselegi, rääkimata vastuvõtmisest.

HELIR-VALDUR SEEDER: Mina arvan, et suur saal võtab selle vastu, kuigi mõni arvab, et see on täiesti mõttetu dokument. Ma arvan siiski, et suurem väärtus ongi see protsess. Nagu ütlesin, ma ei tähtsustaks seda dokumenti dokumendina üle, kuivõrd seatud eesmärgid pole praktiliselt kättesaadavad ja nii edasi. Aga see, et arutelu käigus tekib mõtlemine ühes suunas, otsitakse tasakaalu, vaieldakse nende mõõdikute üle ... Nagu ka tänane arutelu – see on see suur väärtus. Asja mõte on tegelikult aruteluruum, mitte niivõrd regulatiivne mõju ühiskonnale.

JAAK VALGE: Olen kolleeg Heliriga nõus, et küllap ta vastu võetakse. Mulle oleks meeldinud, kui me oleksime täiskogus saanud ka ettepanekuid teha. Kõige suurem legitiimsus, ei saa ma n-ö populistina lisamata jätta, oleks sellel dokumendil loomulikult siis, kui see võetaks vastu rahvahääletusel. Kindlasti oleks diskussioonid hoopis viljakamad ja sisulisemad, kui me oleksime selle esindusdemokraatia järjekindlalt läbi viinud. Antud juhul on häda selles, et me tegelikult ei tea täpselt ühiskonna

eelistusi ja ka parlamendis ei saa selle üle diskuteerida.

TIINA KAALEP: Mingil moel on see siis usaldushääletus strateegiadokumentide koostajate suhtes.

HELIR-VALDUR SEEDER: Mina olen nõus sellega, et Riigikogul peaks niisuguste dokumentide puhul olema sisulise menetlemise pädevus ja õigus muudatuste tegemiseks – siis on dokument sisulisem ja praktilisem, muidu jääb ta liiga filosoofilisele tasemele. Kas ja millal, see on meie endi kätes. Peame arutama, et tulevikus muuta Eesti seadusi nii, et parlamendil on

Tervena elatud eluaastad on ambitsioonikas eesmärk, aga see, mis meie haigestumisi ja surma põhjustab, on enamasti toitumise ja liikumise küsimus.

RIINA SIKKUT

endal võimalik strateegiaid sisulisemalt menetleda.

JAAK VALGE: See otsus on 2014. aastast, et dokumente ja strateegiaid Riigikogus ei muudeta. Olen mitu artiklit sel teemal kirjutanud, et parlament peaks sisuliselt menetlema.

RIINA SIKKUT: Mulle teeb muret, et nüüd saab sellest Riigikogu vastu võetud dokument, aga Riigikogu võimalused protsessis kaasa rääkida või arenguid suunata on olnud väga väikesed.

Kui koalitsioonierakondade esindajad ütlevad, et võetakse vastu, mis ma ikka vaidlen.

Heliriga olen selles osas eri meelt, et oluline on filosoofiline pool, aga reaalselt

elu „Eesti 2035“ õieti mõjutama ei hakka. Olen arvamusel, et kui see ei hakka reaalseid otsuseid mõjutama, siis ei ole seda vaja ja saaks lasta senise süsteemiga edasi. Kui tahame tegelikult seotud lähenemist ja suundade seadmist, on vaja katust, mis päriselt töötab ja see võiks olla see katusdokument. Strateegia aga hakkab tööle ainult siis, kui

tõesti Riigikogu, valitsus, kõik valdkonnad lähtuvad sellest oma plaanides.

JAAK VALGE: Juhul kui ühiskond laiemalt selle üle arutab ja sõlmküsimused otsustab, siis ta ka jälgib selle dokumendi saatust. Toonitan uuesti: kodanike osavõtt ja kodanike enamuse otsused on selliste dokumentide puhul üliolulised.